

“BÖYÜK QAYIDIŞ” PROQRAMI ÇƏRÇİVƏSİNDƏ AĞDAM ŞƏHƏRİNİN BƏRPASI VƏ İNKİŞAFI

NİCAT MƏMMƏDOV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyası, magistr

E-mail: mammadovnicat002@gmail.com

Ağdam şəhərinin infrastrukturunun bərpası və inkişafı, xüsusən də Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin kontekstini və Ağdamın uzun illər Ermənistanın nəzarətində olmasını nəzərə alsaq, mürəkkəb və çoxşaxəli iş olardı. Hər hansı bir infrastruktur işinə başlamazdan əvvəl ərazinin təhlükəsizliyini və sabitliyini təmin etmək çox vacibdir. Bu, minalardan təmizlənməni və münaqişədən qalan partlamamış hərbi sursatların çıxarılmasını əhatə edə bilər. Minaların təmizlənməsi və PHS-lərin təmizlənməsi əməliyyatları adətən müharibənin partlayıcı qalıqları ilə iş təcrübəsi olan ixtisaslaşmış qruplar və ya təşkilatlar tərəfindən aparılır. Bu proses minaların, partlamamış bombaların, mermilərin və digər təhlükəli əşyaların müəyyən edilməsini, zərərsizləşdirilməsini və çıxarılmasını əhatə edir. Ərazi minalardan və PHS-lərdən təmiz və təhlükəsiz hesab edildikdən sonra, infrastrukturun bərpası və inkişafı sözləri həm işçilərin, həm də geri qayıdan əhəlinin təhlükəsizliyini təmin etməklə daha böyük inamla davam edə bilər [7, s.20].

Bərpa su təchizatı, elektrik enerjisi və kanalizasiya sistemləri kimi əsas xidmətlərdən başlamalıdır [3, s. 215]. Bunlar şəhər sakinlərinin rifahı, biznes və investisiyaların cəlb edilməsi üçün çox vacibdir. Bu xidmətlər təkə sakinlərin rifahı üçün vacib deyil, həm də biznes və investisiyaların cəlb edilməsi üçün vacib infrastruktur rolunu oynayır. Bu əsas xidmətlərin bərpasına necə yanaşmağa daha ətraflı nəzər salaq:

Su Təchizatı:

Qiymətləndirmə - Mövcud su təchizatı infrastrukturunun vəziyyətinin qiymətləndirilməsi ilə başlamaq lazımdır. Münaqişə zamanı baş verə biləcək hər hansı zədə və ya çirklənmə müəyyən edilməlidir.

Təmir və baxım – Zədələnmiş su təmizləyici qurğuları, boru kəmərlərini və su anbarlarını təmir etmək və bərpa etmək lazımdır. Su mənbəyinin təmiz və istehlak üçün təhlükəsiz olduğundan əmin olunmalıdır.

Paylayıcı şəbəkə - Təmiz suyun şəhərin bütün hissələrinə çatmasını təmin etmək üçün paylayıcı şəbəkəni təmir etmək və genişləndirmək lazımdır.

Suyun keyfiyyətinin monitorinqi – Suyun içmək üçün təhlükəsiz olmasını təmin etmək üçün suyun keyfiyyətinin müntəzəm monitorinqini və sınaqları həyata keçirilməlidir.

Elektrik təchizatının bərpası və inkişafı cədvəl 1-də verilmişdir.

Cədvəl 1: Elektrik təchizatının bərpası və inkişafı

Qiymətləndirmə	Elektrik şəbəkəsinin və enerji istehsalı obyektlərinin vəziyyəti qiymətləndirilməlidir. Zədələnmiş infrastrukturun müəyyənləşdirilməsi və təmir və təkmilləşdirmələr üçün plan hazırlanmalıdır
Təmir və təkmilləşdirmələr	Zədələnmiş enerji istehsal qurğuları və ötürücü xətləri təmir edilməlidir. Şəhər böyüdükcə artan tələbatı ödəmək üçün elektrik şəbəkəsinin təkmilləşdirilməsi nəzərdən keçirilməlidir.
Bərpa olunan enerji	Davamlılıq artırmaq üçün günəş və külək kimi bərpa olunan enerji mənbələrini elektrik şəbəkəsinə inteqrasiya etmək imkanları araşdırılmalıdır.
Enerji effektivliyi	Enerji istehlakını və xərcləri azaltmaq üçün enerjiyə qənaət edən təcrübələr və texnologiyalar təşviq edilməlidir.
Fövqəladə enerji	Xüsusilə fəvqəladə hallar zamanı etibarlı elektrik təchizatını təmin etmək üçün ehtiyat enerji sistemləri yaradılmalıdır.

Mənbə: Bilgin İ, 2023, s.219, məlumatlarına əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Kanalizasiya sistemləri:

Qiymətləndirmə - Kanalizasiya təmizləyici qurğuların, kanalizasiya xətlərinin və kanalizasiya qurğularının vəziyyətini qiymətləndirmək lazımdır. Hər hansı bir zədə və ya çirklənmə məsələsi həll edilməlidir.

Təmir və baxım – Çirklənmənin qarşısını almaq və tullantıların lazımi şəkildə atılmasını təmin etmək üçün kanalizasiya təmizləyici qurğuları və kanalizasiya xətlərini təmir və bərpa edilməlidir [4, s.74].

Sanitar xidmətlər – Təmiz və sağlam ətraf mühiti qorumaq üçün tullantıların toplanması və utilizasiyası da daxil olmaqla sanitariya xidmətlərini təkmilləşdirmək lazımdır.

İctimai səhiyyə - Su ilə yoluxan xəstəliklərin qarşısını almaq və sakinlərin sağlamlığını qorumaq üçün kanalizasiya sistemlərinin ictimai sağlamlıq standartlarına cavab verməsi təmin edilməlidir.

Əsas xidmətlərin bərpası təkcə sakinlərin həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmır, həm də iqtisadi artım və inkişaf üçün əlverişli mühit yaradır. O, şəhər infrastrukturunun və icma inkişafının digər aspektlərinin inşa oluna biləcəyi təməl kimi xidmət edir.

Məqsəd. Geri qayıdan əhalini sığınacaq təmin etmək üçün mənzillərin yenidən qurulması və ya bərpası prioritetdir. Buraya təkcə yaşayış binaları deyil, həm də məktəblər və səhiyyə müəssisələri kimi infrastruktur daxildir. Geri qayıdan əhali üçün adekvat və təhlükəsiz sığınacaq təmin etmək onların rifahı və şəhərin ümumi bərpası üçün vacibdir. Bu səy yaşayış binalarından kənara çıxaraq məktəblər və səhiyyə müəssisələri kimi infrastruktur əhatə edir. Zərərin miqyasını müəyyən etmək və təcili diqqət tələb edən sahələri müəyyən etmək üçün mövcud mənzil fondunun, məktəblərin və səhiyyə müəssisələrinin hərtərəfli qiymətləndirilməsinin aparılması. Təhlükəsizlik, əhalinin sıxlığı və xidmətlərin mövcudluğu kimi amillər əsasında reabilitasiya və yenidənqurma sahələrinə üstünlük verilməlidir. Zədələnmiş, lakin struktur cəhətdən sağlam binalar üçün onları yenidən yaşayış üçün yararlı hala gətirmək üçün bərpa işlərini nəzərdən keçirmək lazımdır. Bura damların, pəncərələrin, qapıların və əsas kommunal xidmətlərin təmiri daxil ola bilər. Ciddi zədələnmiş və ya təhlükəli tikililər üçün onların yenidən qurulması planlaşdırılmalıdır. Yeni tikintinin təhlükəsizlik və tikinti standartlarına uyğun olmasını təmin edilməlidir [2, s.124].

Davamlılığı və uzunömürlülüüyü artırmaq üçün davamlı və davamlı tikinti materiallarından istifadə edilməlidir. Aşağı gəlirləri olanlar da daxil olmaqla, geri qayıdan sakinlər üçün əlverişli mənzil variantlarını təmin edən mənzil proqramları hazırlamaq lazımdır. Zəlzələyə davamlı tikinti, yanğın təhlükəsizliyi sistemləri və əlçatanlıq xüsusiyyətləri kimi təhlükəsizlik tədbirlərini həyata keçirmək olar. Eyni zamanda təhlükəsiz və əlverişli təhsil mühiti yaratmaq üçün zədələnmiş məktəbləri təmir edib və təkmilləşdirmək lazımdır. Geri qayıdan əhalini yerləşdirmək üçün lazım olan yerlərdə yeni təhsil müəssisələri tikmək, hamının keyfiyyətli təhsilə çıxışını təmin etmək lazımdır. Öyrənmə təcrübəsini artırmaq üçün məktəblərə müasir texnologiya və in-

frastrukturu daxil edilməlidir [6, s.154].

Səhiyyə obyektləri üçün bərpa və inkişaf cədvəl 2-də verilmişdir.

Cədvəl 2: Səhiyyə obyektləri üçün bərpa və inkişafı

Əhalinin səhiyyə ehtiyaclarını ödəmək üçün səhiyyə müəssisələrinin bərpası və genişləndirilməsi
Tibb müəssisələrinin müasir tibbi avadanlıqlarla yaxşı təchiz olunmasını və təlim keçmiş səhiyyə işçiləri ilə təmin olunmasını təmin etmək
Xüsusilə ucqar ərazilərdə səhiyyə xidmətlərinə çıxışı yaxşılaşdırmaq üçün teletibb və mobil tibb bölmələrini nəzərdən keçirmək

Mənbə: Çalışkan G, 2023, s.106, məlumatlarına əsasən müəllif tərəfindən hazırlanmışdır.

Mənzilin və əlaqəli infrastrukturun bərpası təkcə sığınacaq təmin etmək deyil, həm də icmaların yenidən qurulması və dayanıqlığın gücləndirilməsidir. O, geri qayıdan sakinlərin doğma şəhərlərində təhlükəsiz, sağlam və məhsuldar həyat sürmələrini təmin etməkdə mühüm rol oynayır.

Metodlar. İqtisadi inkişafın təşviqi şəhərin davamlılığı üçün çox vacibdir. Bu, biznes zonalarının yaradılmasını, investisiyaların cəlb edilməsini və biznesin Ağdamda özünü qurması üçün stimulların təmin edilməsini əhatə edə bilər. Munaqişədən sonrakı iqtisadi bərpa və inkişaf investisiyaların cəlb edilməsi, iş yerlərinin yaradılması və çiçəklənən biznes mühitinin yaradılması üçün strateji planlaşdırma və təşəbbüslər tələb edir. Şəhərin iqtisadi məqsədlərini, strategiyalarını və fəaliyyət addımlarını əks etdirən hərtərəfli iqtisadi inkişaf planını hazırlamaq. Bu planda Ağdamın özünəməxsus güclü və resursları nəzərə alınmalıdır. Həm yerli, həm də xarici biznesləri cəlb etmək üçün biznes zonaları və ya sənaye parkları təyin edilib və inkişaf etdirilməlidir. Bu sahələr onları investisiya üçün cəlbedici edən infrastruktur, kommunal xidmətlər və təşviqlər təklif etməlidir. İstehsal, xidmət və texnologiya daxil olmaqla, müxtəlif sektorlardan biznesləri cəlb etmək üçün Ağdamın strateji mövqeyini, resurslarını və potensial rəqabət üstünlüklərini təşviq etmək lazımdır [5, s. 200]. Ağdamda özünü qurmaq istəyən bizneslərə vergi güzəştləri, aşağı kommunal tarifləri və digər maliyyə güzəştləri təklif etməyi nəzərdən keçirmək lazımdır. Startaplara və kiçik və orta sahibkarlara (KOB) dəstək verməklə sahibkarlıq ekosistemini inkişaf etdirmək mütləqdir. Bura ya biznes inkubatorları, maliyyələşməyə çıxış və

mentorluq proqramları daxil ola bilər. Kommunal xidmətlər, nəqliyyat və kommunikasiya şəbəkələri kimi əsas infrastrukturun biznes əməliyyatlarını dəstəkləmək üçün etibarlı və əlçatan olmasını təmin etmək lazımdır. Eyni zamanadə sakinləri regiondakı müəssisələrin yarada biləcəyi iş yerləri üçün lazım olan bacarıqlarla təmin etmək üçün işçi qüvvəsinin inkişafı və təhsil proqramlarına investisiya qoymaq vacib məsələdir. Yerli istehsal olunan malların ixrac imkanlarını müəyyən etmək və bizneslərin beynəlxalq bazarlara çıxışını genişləndirməkdə dəstək olmaq lazımdır. Davamlı biznes təcrübələrini, o cümlədən ekoloji cəhətdən təmiz istehsal üsullarını və korporativ sosial məsuliyyət təşəbbüslərini təşviq edilməlidir.

Nəticə

Yol şəbəkəsinin təmiri və təkmilləşdirilməsi Ağdamı regionun digər hissələri ilə birləşdirmək, yüklərin və insanların daşınmasını asanlaşdırmaq üçün çox vacibdir. Bu, ərazidə mövcud olduqda, dəmir yollarının və hava limanlarının bərpasını da əhatə edə bilər. Nəqliyyat infrastrukturunun, o cümlədən avtomobil yollarının, dəmir yollarının və hava limanlarının təmiri və təkmilləşdirilməsi Ağdamın münafiqşədən sonrakı bərpası və inkişafı üçün həqiqətən də çox vacibdir. Yaxşı işləyən nəqliyyat şəbəkəsi şəhəri digər bölgələrlə əlaqələndirmək, malların və insanların hərəkətini asanlaşdırmaq və iqtisadi artımı təşviq etmək üçün vacibdir.

Nəqliyyat infrastrukturuna sərmayə qoymaq tək-cə əlaqəni gücləndirmir, həm də ticarəti və bazarlara çıxışı asanlaşdırmaqla iqtisadi inkişafı stimullaşdırır. Bu, sakinlərin ümumi həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırır və Ağdamın uzunmüddətli inkişafında və çiçəklənməsində mühüm rol oynayır.

Iqtisadi inkişaf diqqətli planlaşdırma, əməkdaşlıq və uyğunlaşma tələb edən çoxşaxəli və uzunmüddətli prosesdir. Biznes və investisiyalar üçün əlverişli mühit yaratmaqla Ağdam öz iqtisadiyyatını yenidən qura və sakinlərinin həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmağa bilər.

Ağdamın infrastrukturunun bərpası və inkişafı diqqətli planlaşdırma, koordinasiya və resurslar tələb edən mühüm işdir. Bu, həm də şəhərin və onun sakinlərinin dinc və firavan gələcəyini təmin etmək üçün barışıq və sabitliyə diqqət yetirməklə həyata keçirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Hüseynov N.R. "İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə turizm biznesinin inkişafı məsələləri və perspektivləri. Regional iqtisadiyyat: müasir aspektlər və aktual məsələ" // "Respublika elmi konfransı", 2021, 70-73 s.
2. Aras O. "Azerbaycan Ekonomisi ve Dönüşüm Süreci", Ankara, "Tipik yayın evi", 2022, 401s.
3. Bilgin İ. "Azerbaycan Ekonomisi: Yapısal Dönüşüm ve Rekabet Gücü", Ankara, "Detay Yayıncılık", 2023, 388 s.
4. Çalışkan G. "Azerbaycan Ekonomisi ve Avrupa Birliği", İstanbul, "Derin Yayınları", 2022, 374 s.
5. Gürbüz R. "Azerbaycan Ekonomisinde Reform Süreci ve Yeni Dönemde Hedefler", Ankara, "Detay Yayıncılık", 2023, 400 s.
6. Sancak E. "Azerbaycan Ekonomisi", İstanbul, "Elma Yayın", 2023, 332 s.
7. Babayev A. "Nagorno-Karabakh: The genesis and dynamics of the conflict // "The Nagorno-Karabakh deadlock", 2020, 6(2), 17-38 p.

Nicat Məmmədov

AZƏRBAYCANDA MALİYYƏ SABİTLİYİNİN TƏMİN OLUNMA SƏVİYYƏSİNİN TƏHLİLİ VƏ EKONOMİK QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ XÜLASƏ

Təqdim olunan məqalədə əsasən aşağıdakılardan bəhs edilir:

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra Azərbaycanın münafiqşədən təsirlənmiş ərazilərindəki bir çox digər şəhər və rayonlar kimi Ağdam da infrastrukturun, yaşayış binalarının və ictimai obyektlərin dağıdılması ilə bağlı mühüm problemlərlə üzləşdi. Birbaşa prioritet geri qayıdan sakinlər üçün əsas xidmətlərin və yaşayış şəraitinin bərpası üçün bərpa və yenidənqurma söyləri idi. Köçkün sakinlərin Ağdama və ətraf rayonlara qayıtması müharibədən sonrakı dövrün mühüm tərkib hissəsi idi. Azərbaycan hökuməti məcburi köçkünlərin öz evlərinə qayıtmasını asanlaşdırmaq, mənzil və əsas xidmətlər baxımından dəstək göstərmək üçün söylər göstərmişdir. Yollar, kommunal xidmətlər və ictimai binalar kimi əsas infrastrukturun bərpası prioritet məsələ idi. Bu infrastrukturun inkişafı şəhərdə yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması və iqtisadi fəaliyyətin asanlaşdırılması üçün vacibdir.

Sakinlərin etibarlı elektrik enerjisinə çıxışını təmin etmək üçün münafiqşədən sonrakı bərpa söylərində elektrik təchizatı infrastrukturunun bərpası

prioritet olacaqdır. Elektrik təchizatının bərpası üçün müvafiq qurumlar, o cümlədən yerli kommunal şirkət, hökumət orqanları və beynəlxalq tərəfdaşlar arasında koordinasiya vacib olardı. Ağdamda elektrik infrastrukturunun yenidən qurulması və modernləşdirilməsi etibarlı və davamlı enerji təchizatını təmin etmək üçün uzunmüddətli investisiyalar və texniki təcrübə tələb edəcəkdir.

Açar sözlər: *şəhər, infrastruktur, qayıdış, bərpa, iqtisadiyyat, yol, nəqliyyat, su təchizatı, kanalizasiya.*

Ниджат Мамедов
ВОССТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ
ГОРОДА АГДАМА В РАМКАХ
ПРОГРАММЫ «БОЛЬШОЕ
ВОЗВРАЩЕНИЕ»
РЕЗЮМЕ

Представленная статья в основном говорит о следующем:

После Второй Карабахской войны Агдам, как и многие другие города и районы охваченных конфликтом территорий Азербайджана, столкнулся с серьезными проблемами, связанными с разрушением инфраструктуры, жилых домов и общественных объектов. Непосредственным приоритетом были усилия по восстановлению и реконструкции, направленные на восстановление основных услуг и условий жизни для возвращающихся жителей. Возвращение вынужденных переселенцев в Агдам и прилегающие районы было важной частью послевоенного периода. Правительство Азербайджана предприняло усилия по содействию возвращению внутренне перемещенных лиц (ВПЛ) в свои дома и предоставлению поддержки в виде жилья и основных услуг. Восстановление базовой инфраструктуры, такой как дороги, коммунальные услуги и общественные здания, было приоритетом. Развитие этой инфраструктуры важно для улучшения условий жизни и облегчения экономической деятельности в городе.

Восстановление электроэнергетической инфраструктуры будет приоритетом в усилиях по постконфликтному восстановлению, чтобы обеспечить жителям доступ к надежному электричеству. Координация между соответствующими агентствами, включая местную коммунальную компанию, государственные органы и международных партнеров, будет иметь важное значение для восстановления

электроснабжения. Реконструкция и модернизация электроэнергетической инфраструктуры в Агдаме потребуют долгосрочных инвестиций и технических знаний для обеспечения надежного и устойчивого энергоснабжения.

Ключевые слова: *город, инфраструктура, возвращение, восстановление, экономика, дорога, транспорт, водоснабжение, канализация.*

Nijat Mammadov
RESTORATION AND DEVELOPMENT
OF AGHDAM CITY WITHIN THE
FRAMEWORK OF THE
“GREAT RETURN” PROGRAM
SUMMARY

The presented article mainly talks about the following:

After the Second Karabakh War, Aghdam, like many other cities and regions in the conflict-affected areas of Azerbaijan, faced significant problems related to the destruction of infrastructure, residential buildings and public facilities. The immediate priority was recovery and reconstruction efforts to restore basic services and living conditions for returning residents. The return of displaced residents to Aghdam and surrounding regions was an important part of the post-war period. The government of Azerbaijan has made efforts to facilitate the return of internally displaced persons (IDPs) to their homes and provide support in terms of housing and basic services. Rehabilitating basic infrastructure such as roads, utilities and public buildings was a priority. The development of this infrastructure is important for improving living conditions and facilitating economic activity in the city.

Rehabilitating electricity infrastructure will be a priority in post-conflict recovery efforts to ensure residents have access to reliable electricity. Coordination between relevant agencies, including the local utility company, government authorities and international partners, would be essential to restore power supply. Reconstruction and modernization of electrical infrastructure in Aghdam will require long-term investments and technical expertise to ensure reliable and sustainable energy supply.

Keywords: *city, infrastructure, return, recovery, economy, road, transport, water supply, sanitation.*